

SYSTEMAATTINEN ANALYYSI TUTKIMUSMETODINA

METODIOPAS

Jari Jolkkonen

Joensuu yliopisto
Teologinen tiedekunta

JOENSUUN YLIOPISTO
Teologinen tiedekunta

Postiosoite PL 111, 80101 JOENSUU
Käyntiosoite Yliopistokatu 4 (Agora)
Puhelin (013) 251 111 (vaihde)
Fax (013) 251 4556
Nettisivut www.joensuu.fi/teoltdk
Taitto osastosihteeri Lea Pulli

Joensuun yliopistopaino
2007

Metodiopas

SISÄLLYS

Saatteeksi	4
Johdanto	5
Milloin tutkimus on tieteellistä?	6
Mitä on referoiminen?	8
Referaatin tavallisimmat puutteet	10
Miten referaatti syvenee analyysiksi?	10
Mitä on systemaattinen analyysi?	12
Mitä tarkoittavat systeemi-immanenttisuus ja strukturoiva prinsiippi?	20
Miten argumentaatio voi epäonnistua?	22
Mitkä ovat tutkimuksen tekemisen eri vaiheet?	24
Analyysin tekemisen tekniikkaa	26
Millainen on tutkielman rakenne?	28
Proseminarityön ja pro gradu -tutkielman tekniset ohjeet	33
Kandidaattitutkielman ja pro gradun rakenne	34
Mitkä ovat tutkielman arvosteluperusteet?	35
Harjoitustehtäviä	36
Käytetty kirjallisuus	37

Saatteeksi

Viimeistään Rene Descartesista (1596–1650) lähtien tieteellisen toiminnan keskeisenä tuntomerkinä on pidetty tieteellistä menetelmää, *metodia*, joka on tieteilijän kulkema ”tie” tutkimustuloksiin. Eräät tieteenteoreetikot ovat jopa ehdottaneet, ettei tieteellä muita pysyviä ominaisuuksia olekaan.

Suomalaisesta teologikoulutuksesta on puuttunut erityisesti sen piirissä opetettavan systemaattisen teologian metodin lyhyt esitys, jonka avulla ensimmäisiä askeleitaan tieteen teillä ottavat opiskelijat perehdytettäisiin tutkimuksen tekemiseen.

Teologian tohtori Jari Jolkkosen käsillä oleva esitys korvaa tämän puutteen. Se esittelee usein hieman aavemaiseksi jääneen ”systemaattisen analyysin”.

Jolkkosen käytössä on ollut Helsingin yliopiston systemaattisen teologian laitoksen eri tutkijoiden täydentämä monikerroksinen materiaali, jonka varhaisimmat osat palautuvat metodiopetuksen maestron, professori Seppo A. Teinosen ja jonka viimeinen versio on kulkeutunut Jolkkoselle dosentti Toivo Holopaiselta. Tätä vuosien saatossa syntynyttä materiaalia Jolkkonen on kehittänyt ja yhdistänyt tämän hetken parhaaseen suomenkieliseen metodioppiin, Marja-Liisa Kakuri-Knuutilan toimittamaan kokoelmaan *Argumentti ja kritiikki*. Valveutuneet ja vakavat opiskelijat hankkivat luonnollisesti sen itselleen ja hyödyntävät sitä tutkielmanteossaan.

Joensuun yliopiston systemaattisen teologian opettajat, professorit Gunnar af Hällström ja Eeva Martikainen sekä lehtorit Esko Ryökäs ja Pekka Metso ovat lukeneet käsillä olevan metodioppaan käsikirjoituksen ja esittäneet hyödyllisiä kommentteja. Viimeisen version on tarkistanut läntisen teologian oppiaineryhmän esimies, professori Hannu Mustakallio.

Jari Jolkkosen johdatus on kätevä ensiapu tutkielmanteossa helposti syntyviin intellektuaalisiin haavoihin, jotka valitettavan usein pitkittävät työn syntymistä. Sen pohjalta metodikurssin pitäjän on helppo edetä ja aloittelevan tieteilijän vaivatonta vaeltaa tieteen tekemisen tiellä.

Joensuussa tuhkakeskiviikkona 21.2.2007

Petri Järveläinen
systemaattisen teologian professori (mvs.)

Johdanto

Systemaattinen teologia tarkastelee erityisesti kristillisen uskon ja etiikan sisältöä. Laajemmin ymmärrettynä sen tutkimuskohteena on kaikki teologinen, filosofinen ja eettinen ajattelu. Tutkittavien tekstien ala käsittää koko kristinuskon 2000-vuotisen historian kirkkoisista ja ekumeenisista konsileista aina nykyajan oppikeskusteluihin ja modernin teologian malleihin – ja laajenee lopulta kaikkiin antiikin ja nykyajan aatevirtauksiin. Keskeisimpiä oppiaineita ovat *dogmatiikka*, *ekumeniikka*, *teologinen etiikka* ja *uskonnonfilosofia*. Näiden sisällä on tapana erotella vielä erilaisia ”alaoppiaineita”, kuten patristiikka, dogmihistoria, symboliikka, spirituaaliteetin teologia, jumalanpalveluksen teologia, missiologia, uskontoteologia, sosiaalietiikka sekä filosofian eri osa-alueet (ontologia, logiikka, epistemologia, moraalifilosofia, tieteen filosofia jne).

Systemaattisessa teologiassa käytetään yleisimmin tutkimusmetodina niin sanottua *systemaattista analyysia*. Se on kokoelma erilaisia tekstianalyttisiä menetelmiä, joiden avulla pyritään 1) selvittämään tekstin sisäinen maailma (kuten käsitteet, väitteet, argumentaatio, edellytykset) ja 2) esittämään tulokset loogisesti järjestettynä kokonaisuutena. Analyysin pohjalta lähdeteksteille voidaan tehdä myös kriittisiä kysymyksiä tai niistä voidaan nostaa esille sisällöllisiä ongelmia. Väitöskirjatasolla analyysin avulla tuodaan esille uutta tietoa ja/tai korjataan aiempaa tutkimusta.

Systemaattisen analyysin kaltaista hermeneuttista prosessia tarvitaan ja käytetään myös kirkkohistoriassa, käytännöllisessä teologiassa ja eksegetiikassa – pyritäänhän niissäkin kaiken humanistisen tutkimuksen tavoin lukemaan, ymmärtämään ja tulkitsemaan lähteiksi valittuja tekstejä. Tässä metodioppaassa pyritään esittelemään lyhyesti ja alustavasti systemaattista analyysia seuraavien kysymysten avulla:

- Milloin tutkimus on tieteellistä?
- Mitä on referoiminen?
- Miten referaatti syvenee analyysiksi?
- Mitä on systemaattinen analyysi?
- Mitä tarkoittavat systeemi-immanenttisuus ja strukturoiva prinsippi?
- Miten argumentaatio voi epäonnistua?
- Mitkä ovat tutkimuksen tekemisen eri vaiheet?
- Mitkä ovat tutkielman osat ja niiden tehtävät?
- Mitkä ovat tutkielman arvosteluperusteet?

Milloin tutkimus on tieteellistä?

Jokaisella ihmisellä – myös tutkijalla – on henkilökohtaisia ennakko-oletuksia, mielipiteitä ja arvostuksia. Tieteellisen tutkimuksen keskeisimpiä piirteitä on kuitenkin yleispätevän tiedon tavoittelu: siinä pyritään ”objektiiiviseen” tietoon, jonka tulisi ylittää yksilön ”subjektiiiviset” käsitykset ja jonka tulisi olla totta ajasta, henkilöstä ja paikasta riippumatta. Tällaisen yleispätevän tiedon hankkiminen on vaikeaa, joidenkin tieteenteoreetikkojen mielestä jopa mahdotonta. Ja silti sen tavoittelemista pidetään tiedeyhteisön tehtävänä.

Luonnontieteitä ja humanistisia tieteitä yhdistää muun muassa pyrkimys 1) tehdä uutta tietoa etsiviä *kysymyksiä*, 2) antaa argumentteihin perustuvia *vastauksia* sekä – ja tämä on tärkeää – 3) *testata annettuja vastauksia tieteellisen metodin avulla*. Tieteelliseksi hyväksytyyn metodin yhtä aikaa kurinalainen ja luova käyttö on tieteen yleisimmin hyväksytyjä tunnusmerkkejä.

Kysymykset ovat kuitenkin erilaisia. Luonnontieteissä voidaan kysyä esimerkiksi ”onko taipumus alkoholismiin periytyvää?”. Humanistisissa tieteissä taas kysytään esimerkiksi ”oliko Agricolan äidinkieli ruotsi” tai ”hyväksyikö Jeesus avioeron”? Kysymysten erilaisuus johtaa siihen, että myös vastauksia etsitään eri aineistoista ja niitä testataan erilaisin metodein.

Luonnontieteissä vastauksia etsitään *bhavittavasta todellisuudesta*, esimerkiksi alkoholistien ja ei-alkoholistien geeniperimästä. Niiden pohjalta pyritään *kokeiden ja havaintojen* avulla antamaan mahdollisimman uskottavia vastauksia. Johtopäätökset edustavat selitysvoimaisinta teoriaa – niin kauan kunnes jokin uusi tutkimus korjaa tai kumoaa edellisen. Humanistisissa tieteissä, kuten filosofiassa, historiasa ja teologiassa, vastauksia etsitään useimmiten *teksteistä*, esimerkiksi Agricolan kirjoituksista tai synoptisista evankeliumeista. Hypoteeseja testataan puolestaan *tulkinnan ja analyysin* kautta kysymällä, onko tämä oikea tulkinta tästä tekstistä.

Tulkinta etenee usein niin sanotussa hermeneuttisessa kehässä, esimerkiksi seuraavasti:

- 1) esiymmärrys (vrt. hypoteesi),
- 2) tekstin ymmärtävä lukeminen (vrt. aineiston analysointi),
- 3) esiymmärryksen korjaaminen ja uskottavan kokonaistulkinnan esittäminen (vrt. tutkimustulosten esittäminen).

Aluksi tutkijalla on jokin esiymmärrys tekstistä ja sen edustamasta asiasta. Esiymmärrys tai intuitio ei ole mikään akateeminen perisynti, jota vastaan on kaikin voimin taisteltava. Pikemminkin se on kaiken tulkinnan raaka-aine ja välttämättömän edellytys. Esiymmärryksen täytyy kuitenkin olla *lähtökohta*, ei ennalta määrätty lopputulos – muutoin tulkinta tekstistä vääristyy omien mieliajatusten tendenssimäiseksi esittelyksi.

Esiymmärrys jalostuu ja usein myös korjaantuu uskottavaksi tulkinnaksi *analyttisessä lukuprosessissa*. Yksinkertaisimmillaan siinä on kyse kysymys - vastaus - tekniikasta. Tutkija löytää tekstistä väitteitä, joista jokainen on vastaus johonkin kysymykseen. Samalla hän etsii, mikä on se iso kysymys, johon tämä teksti pyrkii kokonaisuudessaan vastaamaan. Päämääränä on uskottava eli *ilmeinen tulkinta*: on löytynyt tulkinta, jonka avulla voidaan selittää uskottavasti sekä tekstin kokonaisuus että sen yksityiskohdat. Kekseliäisyys ja luovuus ovat välttämättömiä ilmeisen tulkinnan löytämiseksi.

Hermeneuttiseen prosessiin kuuluu ns. *tulkinnallisen suopeuden periaate*: lähtöoletuksena on, että kirjoittaja ja hänen tekstinsä ovat sisäisesti yhtenäisiä ja johdonmukaisia. Oletusta korjataan vasta, kun se on osoittautunut selvästi virheelliseksi eli kun tekstissä on ilmeisiä sisäisiä jännitteitä. Liian herkkäuskoinen tulkitsija ei huomaa tekstin jännitteitä, ylikriittinen taas pitää jo lähtökohtaisesti tekstiä ristiriitaisena.

Tieteellisenä metodina systemaattista teologiaa koskevat tieteen yleiset tunnusmerkit, kuten pyrkimys (1) objektiivisuuteen, (2) kriittisyyteen, (3) julkisuuteen, (4) autonomisuuteen ja (5) itsekorjaavuuteen. Yksittäisen tutkijan henkilökohtaisten mieltymysten ja toiveiden sijasta pyritään mahdollisimman yleispätevään tietoon (objektiivisuus). Kriitikittömän ihannoimisen ja poleemisen hyökkäämisen sijasta tutkijan tulee säilyttää kriittinen etäisyys tutkimuksen kohteeseen niin, että hän pystyy analysoimaan kohdetta tieteellisen metodin ja esitysmuodon mukaisesti (kriittisyys). Tieteellinen tutkimus ei perustu salatietoon, vaan sitä tehdään tiedeyhteisössä, jonka julkisesti arvioitavaksi kaikki tutkimus tulee alistaa (julkisuus).

Tieteellinen teoria ei saa muodostua kiveen hakatuksi, vaan sitä on aina voitava testata, korjata ja tarkentaa selitysvoimaisemmalla teorialla (itsekorjaavuus). Mikään eturyhmä, poliittinen puolue, herätysliike, kirkkokunta tai kaupallinen yritys ei saa määrätä tutkimustuloksia, vaan niiden tulee syntyä vapaasti akateemisessa yhteisössä sen hyväksymien metodien avulla (autonomisuus).

Jos tutkimustehtäväksi otetaan vaikkapa Johannes Khrysostomoksen, Martti Lutherin tai paavi Pius XII:n juutalaisuus-käsityksen selvittäminen, ihanne on, että tutkimustulos on sama tutkijan uskonnollisesta vakaumuksesta riippumatta. Tämä on helpommin sanottu kuin tehty. Esimerkissämme kaikki kolme ovat eri kirkkoille tärkeitä henkilöitä ja kaikkien ylle on syystä tai toisesta vedetty antisemitismin varjo. Tutkijan tarkkuus ja puolueettomuus joutuvat kovaan testiin, kun vielä muistetaan, kuinka arka aihe antisemitismi on holokaustin jälkeisessä maailmassa. Mikäli tutkija tulkitsee lähteitään tendenssimäisesti suuntaan tai toiseen, pitkällä aikavälillä hänen teoriansa luultavasti joutuu historian romukoppaan – sitä tarkoittaa tieteen itsekorjaavuus.

Edellisiä periaatteita ei kaikesta huolimatta pidä tulkita liian ahtaasti niin, että ne kääntyvät itseään vastaan. Esimerkiksi objektiivisuus-periaate ei tarkoita, että hyvä tutkimus olisi arkailevaa ja tylsää tai että tutkija ei saisi esittää omia perusteltuja väitteitä – juuri tutkimukseen ja ajatteluun perustuvien väitteiden avulla tiede menee eteenpäin. Autonomisuus-periaate ei sulje pois yliopistojen vuorovaikutusta ympäröivän yhteiskunnan, kuten puolueiden, kansalaisjärjestöjen ja liike-elämän kanssa. Kriittisyys-periaate ei tarkoita ylimielisen arvostelevaa asennetta eikä sulje pois samaistumista tutkimuksen kohteeseen – usein samaistuminen voi jopa olla välttämätöntä ymmärtämisprosessissa. Tieteellinen maailmakuva ja uskonnollinen maailmankatsomus eivät sulje toisiaan pois. Julkisuus-periaate ei tarkoita sensaatiohakuisuutta, julkisuuden hankkimista omalle aiheelle keinolla millä hyvänsä, ja niin edelleen.

Mitä on referoiminen?

Systemaattisen analyysin edellytys on kyky *referoida tekstiä ymmärrettävästi ja luotettavasti*. Referaatti on vahvasti lyhennetty ja mahdollisimman objektiivinen selostus jonkin tekstin, esimerkiksi tieteellisen artikkelin tai monografian, sisällöstä. Referointi on varsinaisen tieteellisen menetelmän *välttämätön apuväline*.

Yhtäältä referoiminen on siis vain *apuväline* ja edellytys, ei varsinainen tieteellinen tutkimusmenetelmä. Referaatti kuvaa tiivistetysti, ymmärrettävästi ja mahdollisimman oikein tekstin keskeisen sisällön, mutta ei yleensä paljasta uutta tietoa tekstin tai sen kirjoittajan ajattelun johdonmukaisuudesta ja aatteellisista lähtökohdista. Toisaalta referoiminen on *välttämätön* apuväline, sillä se luo pohjan analyysille. Ellei tutkija kykene referoimaan eli kuvaamaan ymmärrettävästi ja luotettavasti tekstin sisältöä, se on usein merkki ymmärtämisvaikeuksista. Tällöin edellytykset varsinaiseen tekstin analyysiin ovat olemattomat. Jos tutkija ei ole ymmärtänyt tekstiä oikein, kuinka hän voisi onnistua analyysissa!

Mihin referointia sitten tarvitaan? Kyky referoida on systemaattisen analyysin ja historiallisen deskription välttämätön edellytys. Se opettaa ymmärtämään tekstin loogisia yhteyksiä ja erittelemään niitä. Vaikka kiitettävä arvosana edellyttää kykyä analyysiin, tasokkaalla referaatillakin voi saada tutkielman hyväksytyksi.

Sekä proseminaaritutkielmassa että pro gradussa referointia tarvitaan lähteiden osalta varsinaisessa leipätekstissä systemaattisen analyysin edellytyksenä ja toisaalta tutkimuskirjallisuuden osalta alaviitteissä silloin, kun keskustellaan toisten tutkijoiden kanssa.

Miten referaatti sitten laaditaan? Hyvä referaatti ei yleensä synny niin, että avataan kirja ja aletaan heti lukea ja kirjoittaa tekstiä. Luotettavampaa jälkeä syntyy esimerkiksi seuraavassa järjestyksessä:

- Lue ensin tarkasti teoksen (tai artikkelin) johdanto ja sisällysluettelo.
- Lue sen jälkeen referoitava osa kursorisesti yleiskuvan saamiseksi.
- Lue sitten teksti uudestaan tarkasti muistiinpanoja ja alleviivauksia tehden niin, että yrität koko ajan selvittää villakoiran ydintä eli punaista lankaa eli ydinajatusta. Mihin ajatukseen kaikki perustuu, mikä taas on seurausta siitä ja mikä lopulta vain kehällistä?
- Seuraa erityisesti kohtia joissa tekijä ”paljastaa itsensä”, esittää hypoteeseja, väittää jotakin, tekee johtopäätöksiä ja argumentoi jonkin väitteen puolesta.
- Selvitettyäsi ydinajatukset kuvaa ne omin sanoin. Voit vahvistaa esitystäsi ja väitteitäsi käyttämällä tekstin keskeisiä termejä ja suoria sitaatteja. Suoria sitaatteja ei kuitenkaan saa olla liikaa.
- Älä jätä sitaatteja ”ilmaan” niin, että tulkinta jää lukijalle: ”Pöhlmann sanoo: ’Mikä toiselle näyttää olevan luontoa, se on toiselle epäluontoa.’” Esitä sen sijaan rohkeasti oma tulkintasi, jonka sitaatti ikään kuin vahvistaa: ”Pöhlmann sanoo, että se, mikä vastaa ihmisen luontoa, ymmärretään nykyisessä keskustelussa ristiriitaisesti: ’Mikä toiselle näyttää olevan luontoa, se on toiselle epäluontoa.’”
- Referaatin pitää olla luotettava niin, että lukijalle syntyy käsitys: referoija on ymmärtänyt asian oikein ja pitäytyy omien mieliajastustensa sijasta kuvaamaan puolueettomasti itse tekstin maailmaa.

Referaatin tavallisimmat puutteet

Referaatti voi muodostua puutteelliseksi erityisesti seuraavista syistä:

1. Väärinymmärrys: tekstin ydinsisältö ja keskeiset termit on ymmärretty väärin.
2. Ns. copy-paste -menetelmä: tekijä vain poimii tekstistä lauseen sieltä, toisen täältä muodostamatta johdonmukaisesti etenevää kokonaisuutta.
3. Sitaattikokoelma: tekijä käyttää lähes yksinomaan suoria lainauksia, jolloin jää epäselväksi, onko hän edes ymmärtänyt lukemaansa. Keskeisimmät termit ja lauseet tulee kyllä lainata sellaisenaan (lainausmerkkejä käyttäen!), mutta referoijan on esitettävä ydinajatuksot omin sanoin.
4. Väärä painotus: tekijä on ymmärtänyt tekstin intention ja painopisteet väärin.
5. Epäselvä roolitus: tekstin sisältämät ajatukset ja referoijan omat näkemykset sekoittuvat toisiinsa.
6. Etupainotteisuus: referaatti on muotopuoli siten, että alkuosa on liian yksityiskohtaista kuvausta, kun taas loppupuolella keskeiset ajatukset sivuutetaan muutamalla kiitauksella. Etupuolisuus tai muotopuolisuus on usein merkki kiireestä tai väärästä lukutekniikasta.
7. Läpinäkyvä puolueellisuus: tekijä suhtautuu tekstin ajatuksiin joko ihannoivan kriittikittömästi tai jyrkän kielteisesti ja tuo sen esille referaatin uskottavuutta heikentävällä tavalla. Kantaa saa ottaa, mutta sen on perustuttava argumentteihin eikä se saa tehdä kyseenalaiseksi referoimisen puolueettomuutta.

Miten referaatti syvenee analyysiksi?

Sanalla “referaatti” tarkoitetaan yleensä tekstilajia, jossa kuvataan jonkin tekstin pääasiallinen sisältö ymmärrettävästi ja oikein. Sanalla “analyysi” taas voidaan viitata ainakin (1) analysoimiseen perustuvaan menetelmään, (2) analysoimisprosessiin, (3) analysoimisprosessin lopputulokseen tai (4) analysoimisprosessin tuloksen suulliseen tai kirjalliseen esittämiseen. Seuraavaksi puhutaan analyysista viimeisessä merkityksessä (4), joka kattaa ja sisällyttää myös edelliset (1-3).

Referaatin ja analyysin välistä eroa ei ole helppo määritellä. Tämä johtuu ainakin osittain siitä, että hyvä referaatti on itsessään jotakin muuta kuin “pelkkä referaatti” – siihen nimittäin kuuluu jo tulkinnan ja analysoimisen elementtejä. Jotta voisi esittää luotettavan selostuksen jonkin tekstin sisällöstä, on tunnistettava ja ymmärrettävä ainakin pääpiirteissään keskeiset käsitteet, väitteet ja argumentaation kulku. Hyvän referaatin kirjoittaminen on siis vaikea taito, ja se sisältää jo analyttisen tulkintaprosessin elementtejä.

Referaatin ja analyysin eroa voisi alustavasti havainnollistaa tieteellisellä kirja-arvostelulla. Aluksi kirja-arvostelija pyrkii yleensä esittelemään neutraalisti kirjan aiheen, juonen ja keskeisen sisällön (referoimisen taso). Itse kirja pääsee esille ja saa suunvuoron, kun taas arvostelijan hahmo jää taka-alalle: ”Kallen teos keskittyy kysymykseen, miten kristinuskossa ymmärretään Jumalan ja maailman välinen suhde.”

Tämän jälkeen on kuitenkin kirja-arvostelijan vuoro nousta esille. Yleiskuvauksen jälkeen hän pyrkii keskittymään joihinkin keskeisimmiksi katsomiinsa käsitteisiin ja väitteisiin, joiden varaan hänen mielestään koko kirjan argumentointi rakentuu (analysoimisen taso). ”Vastaiskuna oman aikansa korrelaatioteologialle Kalle korostaa, että ainoa suhde Jumalan ja kaaokseen langenneen maailman välillä on, kuten hän lausuu, ’ääretön kvalitatiivinen ero’.” Samalla kriitikko voi osoittaa lausumattomia taustaoletuksia, joiden varaan argumentointi puolestaan rakentuu, mutta joita ei välttämättä sanota ääneen: ”Kallen ajattelun taustalla on jyrkkä ontologinen dualismi, jossa Jumalan ja ihmisen todellisuuden välillä ei näytä olevan muuta kuin ylitseppäsemätön kuilu.”

Lopulta kirja-arvostelija voi tehdä kriittisiä huomautuksia, osoittaa ongelmia tai jopa esittää argumentteihin perustuvia vastaväitteitä. ”Äärimmäinen dualismi näyttää ajavan Kallen lähelle pessimististä gnostilaista todellisuuskäsitystä, jossa maailma nähdään eräänlaisena häiriötekijänä. Voidaankin kysyä, eikö tällainen ole ristiriidassa klassisen juutalais-kristillisen luomiskun kanssa, jonka mukaan maailma on luotu hyväksi.” (Tarkka lukija on jo havainnut, että Kallen ajattelussa on erehdyttävästi sveitsiläisen teologin Karl Barthin nuoruusvaiheen piirteitä).

On kuitenkin hyvä todeta, että jos arvostelija päätyy kumoamaan kirjan väitteet, hänen odotetaan yleensä myös esittävän tilalle vaihtoehdoisen tulkinnan tai selitysoikeisemman teorian: ”tällainen tulkinta on parempi tästä tekstistä/asiasta, koska - - .” Vaikka kriittinen pitää olla, pelkkään muiden teorioiden lyttämiseen keskittyvä dekonstruktioivinen ote voi olla merkki myös älyllisestä laiskuudesta.

Systemaattisissa analyysissa referoiminen ja analysoiminen eivät ole vain peräkkäisiä, vaan ennen kaikkea *sisäkkäisiä*. Jo tutkielman dispositio on analyysin tulos. Se ei useinkaan etene lähdetekstin disposition mukaisesti, vaan sinä esitetään usein ensimmäiseksi jokin keskeinen lähtökohta, taustaoletus tai teesi, jonka varaan kaikki muu lähdetekstissä rakentuu ja joka siis avaa tai selittää kaiken muun. Jotta analyysi olisi tekstinä onnistunut, sen on oltava ymmärrettävä ja vakuuttava. Molempia yleensä edistää se, että analyysiin sisällytetään riittävästi referoivaa tekstiä. Sopivasti valittuja tekstikohtia referoimalla on mahdollista luoda se kon-

teksti, johon esitettävät analyttiset huomautukset liittyvät. Referoivien jaksojen ja varsinaisten analyttisten jaksojen lisäksi analyysissa on syytä olla "kehys", jossa kerrotaan, mitä ollaan tekemässä ja miksi.

Referaattien tekeminen on hyödyllistä metodisena harjoituksena, mutta siitä on apua myös tutkielman tekemisessä ja ohjaamisessa. Referaatin tekeminen antaa hyvän alun aineiston (lähteiden tai kirjallisuuden) haltuunotolle. Hyvin tehdystä referaatista on suuri apu työn ohjaajalle, kun hän pohtii, mikä jossakin aiheessa tai aineistossa voisi olla tutkimisen arvoista.

Varsinaisessa tutkielmassa ei yleensä pidä referoida liian laajoja osia lähdetekstistä. Riittää, että referoidaan tarkoituksenmukaisesti valittuja kohtia lähteistä ja kirjallisuudesta. Referoitujen jaksojen pituus ja referoinnin tarkkuus vaihtelevat tarpeen mukaan. Referoidut jaksot upotetaan kirjoittajan omaan analyysiin. Tämä on ehdottomasti tehtävä siten, että *lueja voi tietää, mikä on referoitua, mistä se on referoitu ja mikä on referoijan omaa tulkintaa.*

Mitä on systemaattinen analyysi?

Systemaattinen analyysi on luonteeltaan joukko toisiinsa liittyviä tekstianalyttisiä menetelmiä. Siinä voidaan erottaa ainakin seuraavat neljä tasoa, nimittäin käsitteiden, väitteiden, argumenttien ja edellytysten analyysi:

1. Yksittäisten käsitteiden analyysi

Teologisessa ajattelussa käsitteet ovat käsittämättömän tärkeitä. Uskontojen maailmassa luonnolliset käsitteet on nimittäin usein "kastettu" eli niille on annettu jokin uusi merkitys. Ajatellaanpa vaikka itse kastetta: Uudessa testamentissa kasteen merkitystä kuvataan sellaisilla arkielämästä lainatuilla termeillä kuin syntyminen (Joh. 3:6), peseminen (Tiit. 3:5), pukeutuminen (Gal. 3:36), kuoleminen ja herääminen (Room. 6:3).

On selvää, että kyse on jostakin aivan muusta kuin esimerkiksi T-paidan pukemisesta tai äidistä syntymisestä. Johanneksen evankeliumin Nikodemus esitetään uskonnollisesti lukutaidottomana, kun hän takertuu uudestisyntymistä koskevan käsitteen luonnolliseen merkitykseen: "Miten joku voisi vanhana syntyä? Miten joku voisi mennä takaisin äitinsä kohtuun ja syntyä toisen kerran?" (Joh. 3:4). Toisaalta tässä hämmästyksessä voidaan nähdä myös aito pyrkimys

käsitteelliseen selkeyteen, tekeehän Nikodemus lukijan kannalta välttämättömän käsiteanalyttisen kysymyksen. Teologian ensimmäisiä ja samalla vaikeimpia tehtäviä on pyrkiä ymmärtämään, mitä näillä uusilla merkityksillä on haluttu sanoa. Edellä mainittu termi 'uudestisyntyminen' tai 'ylhäältä syntyminen' on tästä hyvä esimerkki, onhan käsitteen varaan rakennettu joidenkin herätyskristillisten suuntausten koko julistus.

Käsiteanalyysia tarvitaan, koska monien teologisten käsitteiden historia on pitkä ja sisältö ladattu. Ajatellaanpa esimerkiksi keskeisiä käsitteitä, kuten ilmoitus, inspiraatio, traditio tai Jumalan sana. Tarkoittaako 'ilmoitus' jotakin oppilausesta, Jumalan läsnäoloa, jumalallista kokemusta vaiko historian tapahtumaa – näitä kaikkia vaihtoehtoja on esitetty sekä yksin että eri yhdistelminä. Mikä on lopulta 'inspiroitu': tekstin kirjain, asia, kirjoittaja vaiko lukija? Merkitseekö 'traditio' kirkon elämää, Mignen Patrologiaa vai jotakin salaisen tiedon kokoelmaa ja mistä voi erottaa oikean tradition väärästä? Tarkoitetaanko 'Jumalan sanalla' Jeesusta, evankeliumin julistamista, Raamattua vai jotakin sen osaa?

Käsiteanalyysissa tekstistä pyritään etsimään keskeiset teologiset ja filosofiset käsitteet kiinnittämällä huomiota mm. seuraaviin seikkoihin:

- miten usein käsitteet esiintyvät (tärkeä usein, kehälliset yleensä harvemmin),
- mikä on käsitteiden painotus tekstissä (tärkeät painottuvat, kehälliset eivät),
- millaisia käsitepareja tekstissä esiintyy ja mikä on niiden keskinäinen suhde (Sana – Jeesus, Sana – saarna, Sana – Raamattu, Sana – sakramentti, Sana – Pyhä Henki),
- käytetäänkö käsitettä tavanomaisessa vai metaforisessa merkityksessä (esim. Isä synnyttää Pojan),
- miten perinteisiä teologisia ja filosofisia käsitteitä käytetään,
- miten merkitykseltään läheiset käsitteet suhtautuvat toisiinsa (esim. armo - sovitus - lunastus - vanhurskauttaminen).

Konteksti eli asiayhteys auttaa usein avaamaan keskeisten käsitteiden merkityksiä. Käsitteiden analyysissa käytetään apuneuvoina myös teologisia ja filosofisia sanakirjoja. Käsitteiden analyysi voi tuntua tylsältä, mutta se välttämätön osa teologista reflektiota, olipa kyse kirkolli-

sesta tai akateemisesta teologiasta. Kuinka voi syntyä mitään järkevää keskustelua, jos käsitteiden sisältö on epäselvä tai osapuolet käyttävät niitä eri merkityksissä? Hiusten halkomisesta (jo omana aikanaan) syytetyt skolastikot nostivat johdonmukaisen teologisen ajattelun aivan uudelle tasolle kiinnittämällä huomiota käsitteiden merkityksiin ja pyrkimällä määrittelemään käytetyt käsitteet riittävän yksiselitteisesti.

Esimerkki 1. Oletetaan, että Nikean uskontunnustuksen mainitsema *'Isä'* viittaa Jumalan sukupuoleen. Tarkempi käsiteanalyysi paljastaa tekstin viittaavan Isään, jonka sanotaan 'synnyttävän'. Miehet eivät kuitenkaan synnytä. Tällöin alkaa näyttää siltä, että kyse ei ole sanojen tavanomaisesta merkityksestä, vaan käsitteille 'Isä', 'synnyttää' ja 'Poika' on annettu jokin uusi merkitys. Seuraavaksi onkin testattava hypoteesia selvittämällä, miten *gemmao*-verbiä käytettiin antiikissa tavanomaisessa puheessa. Samalla herää kysymys, miksi ihmeessä synnyttää-verbi oli uskontunnustuksen muotoilijoille niin tärkeä, että kristikunta lausuu vielä tänäkin päivänä pontevasti Pojan olevan "syntynyt, ei tehty" (*genneetbénta, ou poieetbénta*). Näennäisesti saivartelevasta kysymyksestä onkin äkkiä tultu kristinuskon ydinkysymyksiin, kuten kuka on Jeesus ja mitä pelastus Kristuksessa tarkoittaa.

Esimerkki 2. Jos aiheena on *vanhurskauttaminen*, tutkija voi tehdä tekstille esimerkiksi seuraavia kysymyksiä. Tarkoitetaanko lähdetekstissä 'vanhurskauttamisella' varsinaisesti Jumalassa olevaa suosiota vai ihmisessä olevaa voimaa? Tapahtuuko 'vanhurskauttamisen' aikaansaama muutos ensi sijassa Jumalan ja ihmisen välisessä suhteessa vaiiko ihmisessä itsessään? Ymmärretäänkö tekstissä 'vanhurskauttaminen' relationaalisesti niin, että se muuttaa ihmisen ja Jumalan välistä suhdetta, jolloin Jumala muuttuu "suosiolliseksi", mutta ihminen pysyy samana? Vai ymmärretäänkö se ontologisesti niin, että myös ihminen itse muuttuu paremmaksi? Onko vanhurskauttaminen ihmisen ulkopuolella tapahtuva hetkellinen julistustapahtuma vai ihmisessä itsessään vähitellen tapahtuva prosessi? Selvää on, että kallistuminen jälkimmäiselle katsantokannalle johtaa hyvin erilaiseen kristinuskon tulkintaan kuin ensimmäinen (tosin yhdistelmiäkin voi olla).

2. Yksittäisten väitelauseiden analyysi

Väitelauseiden analyysin tarkoituksena on yksittäisten käsitteiden analyysia syventämällä selvittää, mitä tarkasteltavassa tekstissä varsinaisesti väitetään. Väitteiden analyysissa voi olla hyötyä J. L. Austinin kehittämästä puhetekoteoriasta (speech act theory). Sen mukaan kielenkäyttö ei ole vain kuvausta, vaan se voi olla myös tekoja ja vaikutusten aikaansaamista. Useimmilla väitteillä on ainakin kolmenlaisia merkityksiä.

1. Väitteillä on jokin *sisältö*. Tätä sanotaan väitteen lokutionaariseksi teoksi.
2. Väitteillä pyritään *tekemään jotakin*, esimerkiksi kuvaamaan, kysymään, tervehtimään, väittämään, valittamaan ja niin edelleen. Tätä sanotaan väitteen illokutionaariseksi teoksi.
3. Väitteillä pyritään saamaan aikaiseksi tietty *vaikutus* vastaanottajassa, esimerkiksi vahvistamaan uskoa, kehottamaan johonkin hyvään, synnyttämään yhteenkuuluvuuden, myötätunnon tai paheksunnan tunteita ja niin edelleen. Tätä sanotaan väitteen perlokutiiviseksi teoksi.

On siis kiinnitettävä huomiota paitsi väitteen sisältöön myös siihen, mitä sillä pyritään tekemään ja millaisia vaikutuksia sillä pyritään synnyttämään vastaanottajassa. Väitteiden analyysissa kiinnitetään huomiota myös muun muassa seuraaviin asioihin:

- esitetäänkö väite suoraan tekstissä (eksplisiittisesti) vai epäsuorasti rivien välissä (implisiittisesti),
- onko väite tekstin kirjoittajan oma vai kuvaako hän muiden käsityksiä,
- miten voimakas väite on, onko se esimerkiksi poleeminen suhteessa jonkun toisen ajattelijan väitteeseen,
- rajaako kirjoittaja väitteitään muihin poikkeaviin näkemyksiin,
- kuvaako väitelause yleisesti hyväksytyjä tosiasioita vai kirjoittajan omia erityiskorostuksia,
- miten väite suhtautuu klassisiin teologisiin ja filosofisiin ratkaisuihin.

Esimerkki: ”Olennaista on mielestäni se, miten aito usko on, eikä se mihin uskotaan. Raamattukaan ei velvoita ihmistä mihinkään oppiin,

ainoastaan uskoon.” Näyttää siltä, että väitteen mukaan uskossa on ennen muuta kysymys henkilökohtaisesta asenteesta, klassisen määritelmän mukaan ’uskosta, jolla uskotaan’ (fides qua creditur), mutta ei yhteisen uskon sisällöstä eli ’uskosta, joka uskotaan’ (fides quae creditur). Henkilökohtainen luottamusasenne, ”sydämen usko” erotetaan siten uskon sisällöstä, ”kirkon opista”, ja asetetaan tämän suoranaiseksi vastakohtaksi. Tämän analyttisen huomion jälkeen tutkija voi-kin vyöryttää esille kaikki ongelmat, joita edelliseen ratkaisuun sisältyy. Ajautuuko lähde irrationalismiin tai individualismiin?

3. Argumentaation analyysi

Argumentaatioanalyysi rakentuu käsitteiden ja väitteiden analyysin pohjalle ja pyrkii syventämään niitä keskittymällä *perusteluihin*. Tarkoituksena on selvittää, millainen argumentatiivinen kokonaisuus tarkasteltavaan tekstiin sisältyy. Tärkeää on kiinnittää huomio sekä yksittäisiin perusteluihin että argumentaation kokonaisuuteen. Analyysin onnistumiseksi on kyettävä erottamaan toisistaan *argumentti* ja *selitys*.

Argumentti pyrkii *vakuuttamaan* ja tekemään jonkin väitteen uskottavaksi. Se vastaa kysymykseen, *mitä vastaanottajan tulee uskoa ja miksi*: ”Kärsimys kuuluu elämään, koska sen tarkoituksena on tehdä ihmisestä parempi.” Laajassa merkityksessä argumentti ei tarkoita vain perustelua, vaan koko väite - perustelu -kokonaisuutta. Tässä merkityksessä argumenttiin kuuluu kolme osaa: 1) *väite*, 2) sen *perustelut* ja 3) molempien takana olevat *taustaoletukset*.

Edellisessä argumentissa väite on ”kärsimys kuuluu elämään”. Perustelun tunnistaa loogisesta ’koska’- tai ’sillä’-sanasta (joka voidaan sijoittaa argumentin edelle, mutta jota ei tietenkään aina kirjoiteta näkyviin): ”koska sen tarkoituksena on tehdä ihmisestä parempi”. Taustaoletukset eivät näy tekstistä, vaan ne on pääteltävä asiayhteydestä. Lauseen taustaoletuksena voi esimerkiksi olla, että kärsimyksen ongelma on vaikea, se uhkaa joko elämänuskoa tai jumalauskoa ja että siihen on löydettävä jokin älyllisesti tyydyttävä selitys. Kokonaan eri asia on, onko argumentti vakuuttava ja voiko tutkija yhtyä taustaoletuksiin.

Selitys puolestaan pyrkii *tekemään ymmärrettäväksi, miksi tapahtui se, mikä tapahtui*. Humanistisissa tieteissä selitys ei koske niinkään luon-

nonilmiöitä, vaan inhimillisen toiminnan syitä ja motiiveja. Myös selityksessä on kolme osaa: 1) *selitettävä* (eksplanandum), 2) *selittävä* (eksplanans) sekä 3) *taustaoletukset*. ”Luther kuuli Wittenbergin rauhattomuuksista, niinpä hän ratsasti kaupunkiin valepukuisena ritarina, Junker-Jörginä, rauhoittaakseen levottomuudet.” Selitettävä on se ilmiö, miksi Luther ratsasti valepuvussa Wittenbergiin. Selittävä tekijänä oli hänen kuulema uutinen Wittenbergin rauhattomuuksista. Taustaoletuksena on, että Luther oli kiinnostunut Wittenbergin tilanteesta ja että uutiset huolestuttivat häntä niin paljon, että se sai hänet ryhtymään hengenvaaralliseen yritykseen.

Argumentaatioanalyysissa tekstile tehdään muun muassa seuraavia kysymyksiä:

- perustuvatko tekstissä esitetyt väitteet eksplisiittisiin vai implisiittisiin argumentteihin,
- miten tekstissä esiintyvien väitteiden perustelut on dokumentoitu vai onko niitä dokumentoitu ollenkaan,
- minkätyyppisiä argumentteja kirjoittaja käyttää (esim. ilmoitus, Raamattu, traditio, kokemus, järki),
- ovatko argumentit päteviä (johdonmukaisuus, premissien paikkansapitävyys, ks. edempänä),
- muodostavatko yksittäiset argumentit keskenään sisäisesti johdonmukaisen argumentaatioketjun tai -kokonaisuuden.

Esimerkki: ”Oleennaista on se, miten aito usko on, eikä se mihin uskotaan. Raamattukaan ei velvoita ihmistä mihinkään oppiin, ainoastaan uskoon.” Tutkija on edellä selvittänyt, että tekstissä uskolla ymmärretään yksinomaan henkilökohtaista luottamusasennetta, mutta ei sisällöllis-opillista ulottuvuutta. Tämän jälkeen hän voi analysoida, mihin tämä argumentti perustuu ja onko teksti johdonmukainen perusteluissaan. Jos argumentaatioanalyysi paljastaa esimerkiksi, että tekstissä kaikesta huolimatta uskoon ajatellaan kuuluvan joitakin sisällöllisiä tai ”opillisia” edellytyksiä, kuten usko Jumalan kaitselmukseen tai oikeudenmukaisuuteen, tällöin tutkija on paljastanut, että argumentaatio ei näytä olevan loppuun asti johdonmukaista – onhan siinä kaikesta huolimatta käsitteeseen ’usko’ edellytetty joitakin selvästi opillisuuteen viittaavia kvalifikaatioita.

4. Edellytysten analyysi

Argumenttiin kuuluu väitteen ja sitä tukevien perustelujen lisäksi myös taustaoletuksia. Jos henkilö sanoo esimerkiksi, että ”pappisvirka ei ole kirkolle välttämätön (väite), koska olennaista on evankeliumin julistaminen (perustelu)”, hän näyttää selvästi edellyttävän niin sanotun *funktionaalista virkakäsitystä*. Henkilöllä näyttää siis olevan seuraavia taustaoletuksia: (1) kristillisessä yhteisössä on jumalallisen lain mukaan pidettävä konstitutiivisena ja luovuttamattomana vain evankeliumin julistamisen tehtävää eli funktiota, (2) tehtävän hoitaminen voidaan järjestää eri tavalla eri aikoina ja eri paikoissa, (3) tehtävän hoitamiseen ei siten välttämättä tarvita erityistä pappisvirkaa. Samalla henkilö torjuu niin sanotun konstitutiivisen virkakäsityksen, jossa pappisvirkaa pidetään Jumalan asettamana ja kirkolle välttämättömänä (katolinen, ortodoksinen, luterilainen ja anglikaaninen traditio ovat konstitutiivisen virkakäsityksen kannalla). Tarkempi analyysi toisi luultavasti esille aivan tietynlaisen kirkkokäsityksen.

Edellytysten analyysin tarkoituksena on siis selvittää, millaisilla ajatuksellisilla lähtökohdilla, lausutuilla tai lausumattomilla, tarkasteltu teksti voidaan selittää mahdollisimman johdonmukaisesti. Mille fundamentaaliteologisille tai filosofisille lähtökohdille ja edellytyksille teksti rakentuu? Joidenkuiden mielestä tällaisten taustaoletusten selvittäminen on systemaattisen analyysin kruunu ja korkein aste.

Useat systemaattisteologiset tutkimukset pyrkivät etsimään tekstin kantavaa periaatetta tai lähtökohtaa, niin sanottua strukturoivaa periaatetta. Kirjoittajan näkemykset pyritään selittämään jonkin taustalla olevan (usein lausumattoman) teologisen kokonaistulkinnan tai filosofisen mallin avulla. Tällöin yksittäiset käsitteet ja väitteet tulevat ymmärrettäväksi löydetystä strukturoivasta periaatista käsin. Tämä lähestymistapa sopii sellaisiin ajattelijoihin tai teksteihin, joissa selvästi pyritään jonkin kokonaissysteemin esittämiseen.

Erityisesti dogmihistoriassa edellytysten analyysi voi olla luonteeltaan myös historiallisten edellytysten erittelyä. Tällöin on kyse historialliselle tutkimukselle ominaisesta lähdekritiikistä (tekstin syntyhistoria, tekijä, ympäristö, tavoite, kirjallinen laji, vaikutteet ja niin edelleen). Tämä on kuitenkin harvinaisempi lähestymistapa kuin edellä mainittu fundamentaaliteologisten edellytysten analyysi.

Edellytysten analyysissa kiinnitetään huomiota muun muassa seuraaviin seikkoihin:

- mikä on tekstin kirjoittajan suhde erilaisiin teologisiin ja filosofisiin koulukuntiin (esim. liberaaliprotestantismi, romantiikka, barthilaisuus/uusortodoksia, uustomismi, evankelikaalisuus, vapautuksen teologiat, postliberalismi jne)
- millainen todellisuuden käsitys kirjoittajan näkemysten takana on, onko perimmäinen todellisuus esimerkiksi henkeä (idealismi) vai ainetta (materialismi),
- millainen olemiskäsitys (ontologia) kirjoittajan näkemysten takana on (esim. realismi, antirealismi, monismi, dualismi),
- millaisia tieto-opillisia (epistemologisia) edellytyksiä tarkasteltavan kirjoittajan näkemyksiin sisältyy; voidaanko hänen mukaansa tiedolle osoittaa kiistämätön perusta (foundationalismi) vai onko tieto aina kontekstuaalista (antifoundationalismi); voidaanko uskolle esittää tiedollisia perusteita (evidentialismi) vai ovatko usko ja tieto kokonaan erilaisia ja yhteensovittamattomia (fideismi),
- millaista jumalakäsitystä teksti heijastaa,
- mikä on tekstissä edellytetty ilmoituskäsitys (ilmoitus oppina, läsnäolona, historiana vai kokemuksena),
- millaista ihmiskäsitystä (antropologia) teksti edellyttää,
- miten tekstissä esitetyt näkemykset suhteutuvat klassisiin fundamentaaliteologisiin kysymyksiin (jumalaoppi, ilmoitus, Raamattu, historia, traditio, järki, usko, käsitys teologiasta ja niin edelleen).

Tekstin fundamentaaliteologiset lähtökohdat ja edellytykset ovat usein implisiittisiä, siten niiden osoittaminen jää analyysin suorittajalle. Tämä on yhtäältä haastavaa, sillä tutkija pyrkii löytämään kirjoittajasta jotakin, mitä tämä ei ehkä itsekään tiedä. Toisaalta edellytysten analyysissa on pyrittävä välttämään ylitulkintaa, sillä kaikki tekstit eivät sisällä johdonmukaista fundamentaaliteologista tai filosofista ratkaisumallia. Tällöin voidaan keskittyä esimerkiksi edelliselle, argumentaatiota tarkastelevalle tasolle.

Mitä tarkoittavat systeemi-immanentisuus ja strukturoiva periaate?

Systemaattisen analyysin avulla tutkitaan siis jonkin tekstin ajatuksellisia rakenteita ja niiden keskinäisiä suhteita ja edellytyksiä. Kiinnostavia kokonaisuuksia ovat ajattelumallit ja käsitysjärjestelmät. Käsitysjärjestelmän rakenteita ovat ennen kaikkea käsitteet ja niiden avulla esitetyt väitteet. Ilmauksen ”systemaattinen analyysi” voi ajatella viittaavan tutkimusotteeseen, jossa tutkitaan ja kuvataan jotakin käsitysjärjestelmää tutkimalla ja kuvaamalla sen rakenteita ja niiden välisiä suhteita.

Systemaattinen analyysi kohdistuu käytännössä aina johonkin kirjalliseen aineistoon. Tyypillisessä tutkimusasetelmassa tehtävänä on selvittää ajattelijan A käsitys X:stä, esimerkiksi Joseph Ratzingerin käsitys jumalallisesta ilmoituksesta, Nikolas Cabasilaksen käsitys ehtoollisesta tai Maria Normanbylaisen käsitys uskon ja tiedon suhteesta. Aineistona on tällöin A:n tuotanto tai jokin sen osa, ja tehtävänä on rekonstruoida A:n käsitys X:stä kyseisen lähdemateriaalin (tekstien) avulla. Tehtävän suorittamiseksi aineistoa luetaan analyyttisesti tarkastellen käsitteitä, väitteitä, niiden välisiä suhteita, argumentaatioiden kulkua, väitteisiin ja argumentaatioihin sisältyviä taustaoletuksia ja niin edelleen. Tulokset prosessissa käytetään hyväksi tietoa, jota aihetta käsittelevästä kirjallisuudesta (monografiat, artikkelit, hakuteokset, sanakirjat) on mahdollista saada.

Prosessin jatkuessa kirjoittajan ajattelu alkaa hahmottua yhä paremmin ja paremmin. Kun tutkija alkaa ymmärtää A:n ajattelutapaa, hän ”tekstin” analysoimisen ohella ja sijasta puhuu kokonaisen ”ajattelun” analysoimisesta. Kuvakieltä käyttäen tutkija on onnistunut ryömimään tutkimuskohteensa pään sisään ja ajattelemaan hänen aivoillaan. Tästä huolimatta hänen on pidettävä kriittinen etäisyys tutkimuskohteeseen. Kaikki todistusaineisto (eli teksti) on otettava huomioon ja myös ongelmallisilta näyttävät asiat on tuotava esille.

Edellä mainittu tutkimusmuoto, A:n käsitys X:stä, voi ehkä vaikuttaa tyydyttävästi ”ukko- tai akka-tutkimukselta”. Tällainen vaara on luonnollisesti olemassa. Toisaalta jokainen proseminarityö, gradu tai tutkimusartikkeli perustuu jollekin tekstiaineistolle, ei esimerkiksi omille runoilille. Edellä mainitun muodon vahvuuksiin kuuluukin metodinen turvallisuus. Sen avulla voidaan määritellä tarkasti tutkimuksen tehtävä ja lähteet ja siten luotettavasti selvittää *jokin yksi asia*. Samalla voidaan välttää ajautuminen tilanteeseen, jossa tutkittava lopulta esittelee vain omia käsityksiään, tutkii kymmentä henkilöä selvittämättä kunnolla yhdenkään ajattelua tai kadottaa tutkimustehtävän lukuisten lähteiden ja tuhansien teemojen avaruuteen.

Ukkotutkimusta voi ehkä tehdä mielenkiintoiseksi ongelmakeskeisyydellä eli painottamalla henkilön sijasta *teemaa*. Tällöin etsitään jokin ajankohtainen ongelma ja valitaan lähteeksi jokin huomiota herättävä ajattelija, joka on esittänyt ongelmaan kiinnostavan ratkaisun. Esimerkiksi Joseph Ratzingerin ilmoituskäsityksen selvittäminen pakottaa tutkijan selvittämään, mitä vastauksia kristinuskon piirissä on ylipäänsä annettu kysymykseen ilmoituksesta, mitä ongelmia ne ovat synnyttäneet ja millä tavalla Joseph Ratzinger ehkä onnistuu niitä ratkomaan. Oman aikamme ehkä vaikutusvaltaisimman teologin kautta avautuu myös näköala maailman suurimman kirkkokunnan oppiin ja elämään.

Yksittäisen ajattelijan sijasta voidaan tutkia myös erilaisia *asiakirjoja*, kuten tunnustuskirjoja, oppikeskusteluja, liturgisia tekstejä, kirkolliskokousten kaanoneita tai muita yhteisöllistä tai ”virallista” kantaa edustavia tekstejä. Periaatteessa voidaan myös vertailla *eri ajattelijoina*, kunhan tehtävä ja lähteet on rajattu tiukasti ja mielekkäästi. Tutkimuksen kohteena voi olla myös esimerkiksi jokin *kirjeenvaihto*, kuten Konstantinopolin patriarkan ja Tübingenin yliopiston luterilaisten teologien 1500-luvulla käymä kirjeenvaihto. Se voi olla myös rajatusta aihepiiristä suhteellisen suppealla aikavälillä käyty *keskustelu*, kuten käsitys seksuaalisuudesta viiden naistenlehden pääkirjoituksessa vuosina 1995-2005 tai kysymys uskon ja luonnontieteiden suhteesta uusimmassa englantilaisessa uskonnonfilosofisessa keskustelussa. Jälkimmäisessä analysoidaisiin luultavasti ainakin ateististen uskontokriitikkojen Richard Dawkinsin ja Sam Harrisin sekä kristilliseen traditioon sitoutuvien Alister McGrathin ja Richard Swinburnen älyllisesti varsin haastavaa välienselvittelyä.

Systemaattista analyysia sanotaan usein *systemi-immanenttiseksi*, koska käsitysjärjestelmää pyritään siinä tarkastelemaan ”sisältä käsin”, tekstin omilla ehdoilla, sen sijaan että aineistoon sovellettaisiin jotakin sen ulkopuolista analyysivälineistöä.

Systemi-immanenttisuuden lisäksi systemaattisen analyysin tavoitteeksi on usein käsitetty ns. *struktuuroivien periaatteiden* osoittaminen. Struktuuroivalla periaatteella tarkoitetaan jotain sellaista perusratkaisua tai näkökohtaa tai intressiä, joka leimaisi henkilön koko ajattelua ja selittäisi sen yksityiskohdat. Tutkimuskohteen ajattelu on pyritty tekemään ymmärrettäväksi osoittamalla sen strukturoiva periaate tai strukturoivat periaatteet.

Miten argumentaatio voi epäonnistua?

Lähdetekstissä esiintyvän argumentaation analysoiminen on keskeinen osa systemaattista metodia. Toisaalta tutkijan tulee itsekin pyrkiä argumentoimaan johdonmukaisesti ja rationaalisesti tekstistä tekemiensä tulkintojen puolesta. Seuraavissa lauseissa esitetään yleisimpiä argumentaatiovirheitä. Yhdistä lauseet niiden alla olevaan virheargumenttien luokitukseen. Katso (lopuksi!) oikeat vastaukset viimeiseltä sivulta, kirjallisuusluettelon edeltä.

- a. ”Oletko jo lakannut hakkaamasta vaimoasi?”
- b. ”Koraani on Jumalan sanaa, koska Koraanissa sanotaan niin.”
- c. ”Jos liitymme Euroopan Unioniin, menetämme kansallisen itsenäisyytemme.”
- d. ”Ylinopeutta ajaminen on yleistä, se on siis sallittua.”
- e. ”Muslimi-terroristi surmasi viisi ihmistä, siis kaikki muslimit ovat terroristeja.”
- f. ”Jos Matti on nainen, hän on ihminen. Matti on ihminen. Siis: Matti on nainen.”
- g. ”Melanchthon kuuluu luterilaisiin isiin. Hän uskoi tähtien vaikuttavan elämään. Siis: luterilaisten pitää uskoa horoskooppeihin.”
- h. ”Matti on sairas, koska hän on kuumeessa.”
- i. ”On olemassa luonnonlakeja. Kaikilla laeilla on säätäjä. Joku on säätänyt luonnonlait, joten Jumala on olemassa.”
- j. ”Augsburgin tunnustuksessa ei puhuta paavin virasta, se siis hyväksyy paaviuden.”
- k. ”Jos Matti ei puhu, hän on tyhmä.”
- l. ”Liisa on konservatiivi/liberaali, siis hän on väärässä eikä hänen perustelujaan tarvitse ottaa vakavasti.”

1. Looginen virhepäätelmä (argumentum ad logicam)

Ongelma: perustuu väärään päättelyyn, jossa joko premissi on väärä tai päättely epäloogista.

2. Henkilöä vastaan -virhepäätelmä (argumentum ad hominem)

Ongelma: perustuu vastapuolen ominaisuuksiin, jotka ovat käsiteltävän aiheen kannalta irrelevantteja.

3. Väärään auktoriteettiin perustuva virhepäätelmä (argumentum ad verecundiam)

Ongelma: perustuu pelkästään joko yleiseen uskomukseen (argumentum ad populum) tai sellaiseen auktoriteettiin, joka on käsiteltävän aiheen kannalta irrelevantti.

4. Vastakkaisen todistusaineiston puutteeseen perustuva virhepäätelmä (argumentum ad ignorantiam, argumentum ex nihilo)

Ongelma: henkilön tai lähteen vaikenemisesta ei voi automaattisesti tehdä johtopäätöksiä ilman lisätodisteita.

5. Kehäargumenttiin perustuva virhepäätelmä (petitio principii)

Ongelma: väite perustellaan premiseillä, jotka jo sisältävät tai edellyttävät johtopäätöksen. Johtopäätöksillä ja perusteilla on liian läheinen suhde.

6. Harhauttava johtopäätös (non sequitur)

Ongelma: johtopäätös ei seuraa (non sequitur) premissistä.

7. Liian monta kysymystä (plurium interrogationum)

Ongelma: kysymys on muotoiltu niin, että kumpi tahansa vastaus merkitsisi taustaoletuksen hyväksymistä. Ensin pitäisi kysyä, onko taustaoletus totta.

8. Kaltevan tason virhepäätelmä (ns. slippery slope)

Ongelma: johtopäätös ei välttämättä seuraa premiseistä ilman lisäperusteluja tai todistuksia. Johtopäätöksillä ja premiseillä on liian kaukainen suhde.

9. Kausaalinen virhepäätelmä (post hoc ergo propter hoc, ”tämän jälkeen, siis tämän takia”)

Ongelma: syy ja seuraus sekoitetaan. Säännöllinen yhteenliittyminen tai ajallinen seuraaminen samaistetaan kausaalisuhteeseen eli syy - seuraus -suhteeseen.

10. Väärään yleistämiseen perustuva virhepäätelmä

Ongelma: johtopäätös perustuu väärään tai kohtuuttomaan yleistämiseen.

11. Naturalistinen virhepäätelmä

Ongelma: yleisestä tavasta tehdään moraalialueita/totuutta koskevia johtopäätöksiä. Siitä miten asiat ovat (is), ei suoraan seuraa, miten niiden pitäisi olla (ought).

12. Käsitteiden monimielisyys ja siitä johtuva epäselvyys

Ongelma: jotakin argumentin avainkäsitteistä käytetään useammassa kuin yhdessä merkityksessä.

Vaikka edellisiä pidetään logiikassa yleensä virheargumentteina, kaikilla elämänalueilla rajat eivät usein ole aivan yksiselitteisiä. Esimerkiksi kaltevaan tasoon perustuvaa argumenttia (slippery slope) voidaan joissakin sosiaalisissa kysymyksissä pitää vähintäänkin ymmärrettävänä: ”Vastustan kuolemantuomiota,

koska se johtaisi ennen pitkää syyttömän telottamiseen” tai ”en kannata aktiivista eutanasiaa, koska uskon sen johtavan kulttuuriin, jossa vanhan ja sairaan odotetaan pyytävän armokuolemaa”.

Virheargumentti henkilöä vastaan (ad hominem) on valitettavan yleinen tieteellisessä ja varsinkin kirkollisessa keskustelussa. Se, että joku on konservatiivi tai liberaali – mitä ihmettä nämä alun perin politiikan maailmassa syntyneet käsitteet tarkoittavatkaan! – ei ole mikään vasta-argumentti. Myös usein käytetty ”tuo väite loukkaa minua” ei ole mikään vasta-argumentti logiikan näkökulmasta, mutta pastoraalisen toiminnan kannalta sillä voi olla merkitystä. Ad hominem -argumentti voi olla hyväksyttävä esimerkiksi silloin, kun kreikan ja venäjän kieltä taitamaton henkilö väittää Basileios Suuren liturgian venäjänkielisiä käännöksiä länsimaisiksi tai muuten kelvottomiksi.

Samalla on myös huomattava, että useissa teologisissa malleissa erotetaan filosofia ja teologia siinä määrin toisistaan, että virhepäätelyn muotojenkin katsotaan olevan erilaisia. Logiikan ja ilmoituksen suhde oli yksi käsitellyimmistä kysymyksistä keskiajan filosofiassa ja teologiassa.

Mitkä ovat tutkimuksen tekemisen eri vaiheet?

Oikea tutkimuksen tekemisen tekniikka on tärkeää sekä työn laadun että tutkijan työekonomian kannalta. Jos tutkimus toteutetaan tarkoituksenmukaisesti, se säästää aikaa ja vaivaa, ja usein myös kohottaa tutkimuksen laatua. Seuraavassa on esitetty yksi mahdollinen malli tutkimuksen tekemisen vaiheista.

1. Tutustu ensin aiheen yleiseen *problematiikkaan* sekä *aihetta välittömästi käsittelevään kirjallisuuteen*. Pyydä asiantuntijoilta vinkkejä.
2. *Hahmottele se iso kysymys*, johon aineiston ja sen analyysin avulla pyritään vastaamaan.
3. Laadi *tutkimussuunnitelma*. Määrittele alustava tehtävä ja tee alustava jäsenitys.
4. Kerää *lähteet* ja käy ne cursorisesti läpi.
5. *Analysoi ja tulkitse lähteet*. Lue tarvittaessa useita kertoja. Kokonaistulokset alkavat hahmottua.
6. Laadi lopullinen jäsenitys.
7. Esitä tutkimustulokset kirjallisessa muodossa johdonmukaisesti ja ymmärrettävästi.

Tutkimustyötä varten on hyvä tehdä *aikataulu*. Pääainetutkielmalle varattava aika riippuu esim. keskittymiskyvystä ja työnteon tottumuksista, mutta myös siitä, miten hyvin aiheeseen liittyvät oppikurssit on omaksuttu. Tutkielma tulisi pyrkiä tekemään seminaarivuoden aikana. Ainakin vaiheita 4-6 varten olisi varattava kaikista muista tehtävistä vapaa yhtenäinen työskentelykausi. Muista kuitenkin, että kandidaatintutkielman laajuus on vain 8 opintopistettä ja pro gradunkin 40. Siitä ei ole tarkoitus tehdä elämäntyötä.

Eri vaiheisiin tarvittava osuus vaihtelee tutkimustehtävien mukaan. Samaa teemaa käsittelevät seminaarit tuovat yleistä tutustumista aiheen ongelmiin ja kirjallisuuteen. Lähteiden keruuvaihe on yleensä vaivalloisempi historiallisissa ja empiirisissä tutkimuksissa kuin systemaattisissa ja eksegeettisissä. Kaikissa tapauksissa on *vaiheille 1, 4 ja 6 varattava pääosa* käytettävästä ajasta.

1. vaiheessa pyritään selvittämään aiheeseen liittyviä pääkysymyksiä, ongelmia ja keskeisiä käsitteitä. Samalla perehdytään aiheesta aiemmin kirjoitettuihin tutkimuksiin: mitä tähän asti on selvitetty, mistä kiistellään ja missä on vielä selviä aukkoja. Jos lyöt laimin tämän vaiheen ja ryntäät suoraan lähteisiin, joudut helposti umpikujaan: et ole löytänyt selvää kysymystä tai sitten olet selvittänyt puoli vuotta kysymystä, joka on vuosi sitten julkaistussa kirjassa jo selvitetty.

2. ja 3. vaihe. Tutkimustehtävän ja työsuunnitelman tekeminen on välttämätön vaihe, sillä kaiken mitä luetaan ja kirjoitetaan, tulee jäsentyä tutkimustehtävän mukaan. Työsuunnitelman laatimisen edellytyksenä on hyvin suoritettu 1. vaihe.

4. ja 5. vaihe on varsinainen työvaihe. Se on suunniteltava niin, että välttämättömät *päälähteet* käydään *ensimmäiseksi* läpi. Työ tuo monenlaisia viivytyksiä: vastaan tulevat asiat, henkilöt yms. vaativat selvitystä kirjallisuudesta; löydät uusia mielenkiintoisia lähteitä. Tällä työvaiheella on taipumus venyä määrättömiin. Se on kuitenkin katkaistava jostakin kohdasta, jotta tutkimus joskus valmistuu.

6. vaiheessa tarkastetaan, onko tarkempi perehtyminen lähteisiin antanut aihetta muuttaa ja täsmentää tutkimuksen tehtävää ja dispositiota. Yleensä on. Älä tällöin ota mallia Pilatuksen periaatteesta ”minkä kirjoitin, sen kirjoitin”, vaan muuta rohkeasti dispositiota paremmin lähteistä nousevaa juonenkuljetusta vastaan.

7. vaihe on ratkaiseva: vaikka olisit käynyt lähteet kuinka hienosti läpi ja vaikka olisit saanut aivan uusia oivalluksia niiden tulkinnassa, työ saa merkitystä vasta siten, kun olet esittänyt *tulokset luotettavassa ja luettavassa muodossa*. Joensuun yliopis-

ton teologinen tiedekunta suosittelee kandidaatintutkielman pituudeksi 20-30 sivua ja pro gradun pituudeksi 60-100 sivua. Tarvitaan tiivistä ja ytimekästä tekstiä, jossa kaikki oleellinen on ilmaistuna ja kaikki asiaankuulumaton on karsittu pois. Sen tähden pitäisi varata aikaa siihen, että valmistunut käsikirjoitus saa muutaman päivän levätä, samoin kirjoittaja (mutta eri paikassa!). Käsikirjoituksen toinen kirjoitusvaihe tarkoittaa lähinnä muodon viimeistelyä, jolloin koko ajan on pyrittävä tiivistämään ja selventämään.

Edellä kuvattu on pelkkä suositus. Tosiasiassa työtavat vaihtelevat ja menevät limittäin. Esimerkiksi kirjoittamista ei kannata aloittaa vasta 6. työvaiheessa, vaan alustavia muistiinpanoja ja luonnoksia voi tehdä jo lähteiden keruun yhteydessä. Hyvän kirjoittajan erottaa kuitenkin huonosta se, että hän on valmis kirjoittamaan luonnokset uusiksi ja paremmiksi.

Aineen opettajien kanssa on syytä neuvotella mahdollisimman usein, varsinkin kunkin työvaiheen alussa. Valmistaudu tällöin sekä kertomaan työn nykyisestä vaiheesta ja testaamaan oivalluksiasi että tekemään kysymyksiä. Parhaiten saat ohjausta, jos Sinulla on esitettävänä kirjallista tekstiä.

Analyysin tekemisen tekniikkaa

1. Lähdemateriaalin hankinta. Pyri kokoamaan aineisto yhteen paikkaan, jossa se on jatkuvasti käytössä. Ota tärkeimmistä lähteistäsi valokopiot, joihin voi huoletta tehdä alleviivauksia, reunahuomautuksia ja muita merkintöjä. Älä tee niitä kirjaston kirjoihin!

2. Alustava tutustuminen. Lue kursorisesti päälähteet yleisvaikutelman saamiseksi. Tee alleviivauksia ja tarvittaessa muistiinpanoja.

3. ”Haravan” laatiminen. Laadi luettelo lähdeaineiston keskeisistä käsitteistä tai käsitepareista, ongelmista ja ongelma-alueista. Näistä muodostuu eräänlainen käsitteellinen hakusanasto tai käsitekartta, jonka avulla aineistoa voi perusteellisesti analysoida. Käytä apuna esimerkiksi hakuteoksia ja muuta kirjallisuutta.

4. Perusteellinen lukeminen ja muistiinpanojen tekeminen. Syventyvä lukeminen ja omien muistiinpanojen tekeminen kuuluvat yhteen. Käy laaditun ”haravan” avulla materiaali tarkasti läpi. Tee muistiinpanoja riittävästi. Mieleen tulevat ajatukset ja kysymykset on syytä heti kirjata ylös vaikka jonkinlaiseen kortistoon. On hyödyllistä tehdä myös ”sitaattikortteja” niistä lähteiden kohdista, jotka ovat aiheesi kannalta erittäin tärkeitä. Merkitse heti täydelliset, täsmälliset ja

oikeat bibliografiset tiedot, jotta niitä ei tarvitse enää myöhemmin etsiä eikä tarkastella.

5. Materiaalin analysoiminen. Tämä vaihe on luonnollisesti jo alkanut kohdissa 3 ja 4. Tässä tarkoitetaan keskittymistä materiaalin olennaisempien yksityiskohtien analysoimiseen. Apuna käytetään lähteiden ohella omia muistiinpanoja sekä referenssikirjallisuutta.

6. Alustava kirjoittaminen. Laadi ennen lopullista kirjoittamista suhteellisen tarkka yleissuunnitelma ja dispositio siitä, mitä aiot kirjoittaa. Sen avulla täsmen-tyy tekstin juoni, punainen lanka – ilman sitä tarkastaja tuskastuu, ja se näkyy arvosanassa. Kirjoittamista ei tarvitse aina alkaa luvusta 1. Olennaista on muodostaa itselle jonkinlainen kokonaiskäsitys siitä, miten työ temaattisesti etenee ja miten eri asiat liittyvät toisiinsa juohevaksi kokonaisuudeksi. Dispositiota tulee tarvittaessa muokata, täydentää tai karsia.

7. Kirjoitetun tekstin muokkaaminen lopulliseksi. Alustavasti kirjoitetun tekstin on hyvä saada hautua jonkin aikaa etäisyyden saamiseksi. Siten on helppompaa nähdä siihen sisältyvät hämäryydet ja huonosti muotoillut ajatukset. Ihanteena on sellainen teksti, joka on ajatuksellisesti ”läpinäkyvää”, eli kaikki mitä tekijä tarkoittaa on myös kirjoitettu niin, että lukija voi tämän tarkoituksen ymmärtää.

8. Puhtaaksikirjoitus. Hyvässä työssä kieli on puhdasta ja kirjoitusvirheet on karsittu minimiin.

Millainen on tutkielman rakenne?

Kaikkiin systemaattisteologisiin tutkielmiin kuuluu alkuun **johdanto** ja loppuun **loppukatsaus** tai yhteenveto. Johdannon tehtävänä on otsikon mukaisesti johdattaa lukija varsinaiseen tutkielmaan, sen aihepiiriin, tehtävään, metodiin, lähteisiin, kirjallisuuteen ja rakenteeseen. Loppukatsaus on tiivistetty yhteenveto, jossa kerrataan lyhyesti tutkimustehtävä ja työn kulku ja esitellään saavutetut tulokset (mutta ei yleensä esitetä mitään uutta). Johdantoluvun ei periaatteessa tarvitse noudattaa mitään tiettyä kaavaa, mutta käytännössä kirjoittaja antaa tutkimuksesta uskottavan kuvan, jos johdantoluvusta löytyvät seuraavat lauseen aloitukset:

- ”Tämän tutkimuksen *tehtävänä* on - -”
- ”Tutkimuksen *metodina* on - -”
- ”Tutkimuksen *lähteinä* käytetään - -” (ja perustelut)
- ”*Aiemassa tutkimuksessa* on väitetty, että - -”
- ”Tämä tutkimus *etenee* siten, että aluksi - -”

1. Johdanto tutkielman aiheeseen

- Esittele kysymys, ongelma tai aihe, joka aiheuttaa tutkimuksen. Motivoi tutkimus osittamalla, missä mielessä aihe on merkittävä, mielenkiintoinen ja ajankohtainen.
- Älä aloita liian kaukaa ”Jo Platon sanoi - -”, ”Jo muinaiset roomalaiset - -”. Hyvä aloitus voi lähteä esimerkiksi nykyajasta.
- Ongelmakeskeinen aloitus on usein toimiva. Tällöin ongelma voi esimerkiksi olla yhteiskunnallinen (ihmiset kamppailevat tämän ongelman kanssa), kirkollinen (asia on estänyt kirkkoja lähentymästä jne.) tai tutkimuksellinen (tutkijat ovat olleet eri mieltä aiheesta).
- Aloitus voi tapahtua jollakin aiheeseen liittyvällä iskevällä sitaatilla, josta tarkastelun kohteena olevaa kysymystä lähdetään esittelemään.
- Harkitut tyylikeinot ovat myös luvallisia, mutta yleisesti ottaen on tähdättävä hyvän asiaproosan tuottamiseen.
- Proseminaarityö voidaan aloittaa myös suoraan tehtävän ilmoituksesta: ”Tämän tutkimuksen tehtävänä on selvittää - -”
- Akateemisesti ansiokkaana pidetään usein tutkimushistoriaa problematisoivaa esittelyä. Tällöin otetaan esille kaksi kiistelevää tutkijaa tai koulukuntaa, jotka esittävät käsillä olevasta kysymyksestä keskenään ristiriitaisia tuloksia – joihin tutkija esittää kaikkia hämmästyttävän ratkaisun.

2. Tehtävän ilmoitus

- Yhdessä tutkielmassa on ehdottomasti oltava *vain yksi tehtävän ilmoitus!* Toisaalta yksi tehtävä voi jakautua useaksi eri alatehtäväksi.
- Tehtävän ilmoitus on syytä tehdä lyhyesti ja täsmällisesti esim. seuraavaan tapaan: ”Tämän tutkielman tehtävänä on selvittää anglikaanisen ja roomalaiskatolisen kirkon yhteinen käsitys kristillisen etiikan perusteista asiakirjassa *Life in Christ* (1994).”
- Varo rinnakkaisia ja toisistaan poikkeavia tehtävän ilmoituksia.
- Tehtävän tulee vastata tutkielman nimeä.
- Pidä tehtävä mielessäsi työn edetessä, älä poikkea siitä oikealle äläkä vasemmalle, älä myöskään esitä työn kuluessa uusia tai poikkeavia tehtäviä.
- Tehtävä on kerrattava samassa muodossa loppukatsauksen yhteydessä esiteltäessä työn tuloksia.
- Tutkimuksen on tuotettava joitakin tuloksia: tutkimuksen johtopäätöksissä on siten vastattava selvästi alussa muotoiltuun tehtävään.

3. Metodin ilmoitus

- Tutkielman menetelmä on tavallisimmin systemaattinen analyysi.
- Yleensä yhdessä tutkielmassa on käytössä vain yksi menetelmä.
- Joissakin töissä voi jokin osa olla laadittu historiallisella menetelmällä, minkä jälkeen seuraa systemaattinen osa. Esimerkiksi ekumeenisen asiakirjan analyysia edeltää usein sen syntyhistorian kuvaus.
- Uskonnonfilosofiassa ja etiikassa (TEF) metodin ilmoituksen korvaa usein selvitys siitä, millä tavalla tutkimusongelmaan haetaan vastausta.

4. Selvitys tutkielman lähteistä

- Lähteet on selvitettävä yksityiskohtaisesti, tutkielman lähteet on syytä rajata mahdollisimman tarkasti ja rajausta perusteltava. Epämääräisyys kielii ongelmista.
- Tutkielman kannalta keskeinen aineisto on primaaria lähdemateriaalia ja muu sekundaarista. Myös jälkimmäisiin voidaan viitata, primaarilähteet on syytä esitellä johdannossa.
- Lähteet koostuvat usein jostakin tekstimateriaalista, josta haetaan vastausta tehtävään, esimerkiksi asiakirjasta tai jonkun henkilön koko tuo-

tannosta tai sen osasta.

- Etenkin TEF-oppiaineessa käytetään lähteenä myös muuntyyppisiä aineistoja.
- On harjoitettava lähdekritiikkiä. Esimerkiksi Bysantin liturgisten tekstien tutkiminen edellyttää, että tehdään kysymykset kunkin tekstin yhtenäisyydestä ja ajallisista kerrostumista.

5. Tutkimushistorian esittely

- Pro gradussa ja eteenkin lisensiaatin- ja väitöstutkielmissä aiempaa tutkimushistoriaa on keskeisiltä osilta selostettava johdannossa (proseminaarityössä tämä voi jäädä pois, joskin tutkimushistorian esittely nostaa ansioita).
- Tutkielmalle on ansioksi, jos aiempaa tutkimushistoriaa voidaan problematisoida esimerkiksi osoittamalla eri tutkijoiden välisiä tulkintaerimielisyyksiä, luonnehtimalla tutkimushistorian vaiheita tai puutteita sekä typologisoimalla erilaisia tulkintamalleja.
- Tutkimushistorian esittely voi osoittaa, että tutkimuksessa on jokin selvä aukko, jonka käsillä oleva tutkimus aikoo paikata, tai ilmeinen vääristymä, jonka tutkimus aikoo oikaista. Näin oman tutkimuksen kysymyksenasettelua voidaan perustella.
- Laajasta tutkimushistoriasta esitellään vain keskeisimmät tai tyypilliset perustutkimukset. Esimerkiksi Augustinus ja Luther kuuluvat maailman tutkituimpiin ajattelijoihin, ja heidän osaltaan tuskin kukaan pystyy esittämään tyhjentävästi tutkimushistoriaa.
- Tutkimushistoriaan kuuluu tavallisesti monenlaista aineistoa, kuten monografioita, artikkeleita, resensioita. Julkaisutapa ei ole ratkaiseva.
- Sekundaarista aineistoa voi esitellä nooteissa.

6. Tutkielman rakenteen esittely

- Lukijan kannalta johdannon lopussa on hyvä selostaa lyhyesti ”matkareitti”, jota pitkin työ etenee, siis se, mitä asioita missäkin pääluvussa tullaan käsittelemään.
- On myös hyvä perustella, miksi työn rakenne on valittu tietynlaiseksi ja miten siinä esiintyvät kysymyksenasettelut liittyvät toisiinsa.
- Rakenteen esittelyssä ei pidä kuitenkaan esittää jo valmiiksi työn tuloksia, jotka varsinaisesti esitetään vasta työn kuluessa ja kootusti loppukatsauksessa.

Muuta huomioitavaa

- Tutustu hyväntasoisin graduihin ja väitöskirjoihin sekä vertaile niissä tehtyjä ratkaisuja toisiinsa.
- Vaikka johdanto on työssä ensimmäisenä, se tavallisesti kuitenkin kirjoitetaan lopulliseen muotoonsa vasta viimeiseksi.

Teologianhistoriallinen taustaluku

Tavallisesti tutkielmaan sisältyy johdannon jälkeen sijoittuva erityinen taustaluku, jossa valaistaan käsiteltävän aiheen kannalta tärkeää problematiikkaa. Taustaluvun tärkein tehtävä on johdattaa lukija riittävän hyvin itse tutkimuksen käsittelemiin erityisongelmiin ja -kysymyksiin. Sen on tarjottava näin ollen riittävä *taustainformaatio*, jota vasten tutkimuksessa käsiteltävä tematiikka tulee ymmärrettäväksi. Jos esimerkiksi tutkimuskohteena on John Meyendorffin tiettyä aihepiiriä koskeva käsitys, voi taustaluvun asiallisena sisältönä olla esimerkiksi *John Meyendorffin teologian yleinen luonne*.

Taustaluvun aineistona käytetään jo olemassa olevaa, relevanttia ja luotettavaa perustutkimusta, mutta *ei tutkimuksen varsinaisia lähteitä*. Taustaluku voi olla myös luonteeltaan *teologianhistoriallinen* siten, että siinä kuvataan tutkimuksen aihepiirin ymmärtämisen kannalta aatehistoriallinen tausta ja konteksti. Jos tutkimuksen tehtävänä on esimerkiksi selvittää Lutherin kritiikki skolastista transsubstantiaatio-oppia kohtaan, asian ymmärtämisen kannalta lukijalle on välttämättä selvitettävä, mistä transsubstantiaatio-opissa oli ylipäänsä kysymys ja mitä siitä oli sanottu ennen Lutheria. Jos taas tutkimuksen tehtävänä on selvittää jonkin ekumeenisen asiakirjan sisältö, esimerkiksi piispaus Porvoon julistuksessa, tällöin on selvitettävä, miten luterilaiset ja anglikaanit ovat perinteisesti opettaneet piispuudesta ja mitä he ovat yhdessä siitä sanoneet *ennen Porvoon sopimusta*.

Taustaluku voidaan rakentaa tutkimusaiheen mukaan usealla eri tavalla, joista seuraavassa esitetään eräitä vaihtoehtoisia malleja. Nämä taustaluvun tyypit ovat luonnollisesti puhtaina harvinaisia. Useimmiten taustaluku sisältää piirteitä useasta kuvatusista mallista. On syytä varoa, ettei taustaluku paisu liian suureksi, ja kiinnitettävä huomio tiukasti siihen, mikä on olennaista itse tutkielman varsinaisen aiheen kannalta! Oteeltaan taustaluku voi olla historiallinen ja/tai systemaattinen.

1. Elämä ja kirjat

- Esitetään kronologisesti tutkimuskohteena olevan henkilön elämänvaiheet ja teologisen/filosofisen tuotannon pääkohdat.
- Kiinnitetään huomiota erityisesti henkilön ajattelussa tapahtuneeseen muuttumiseen tai kehittymiseen.

2. Teologinen/filosofinen ympäristö

- Selvitetään aihepiirin ymmärtämisen kannalta keskeinen aatehistoriallinen tausta.
- Kiinnitetään huomiota teologian- ja filosofianhistoriallisesta ympäristöstä saatuihin vaikutteisiin.
- Jos luotettava perustutkimus on osoittanut jonkun toisen ajattelijan huomattavasti vaikuttaneen tutkittavan henkilön käsitysten muotoutumiseen, voidaan myös tätä esitellä taustaluvussa.

3. Teologiset/filosofiset perusnäkemykset

- Selvitetään tutkittavan henkilön käsitykset keskeisistä teologisis- ta/filosofisista aihepiireistä (esim. antropologia, ilmoitus, kristologia, jumalaoppi, tietoteoria, metafysiikka, ontologia, kielenfilosofia).

4. Temaattinen taustaluku

- Tulee kysymykseen esimerkiksi silloin, kun tutkimustehtävä ei rajoitu yhden henkilön näkemysten tarkasteluun, vaan tarkoituksena on selvittää jostakin teologisesta/filosofisesta kysymyksestä käydyn keskustelun ymmärtämisen kannalta välttämättömät ja olennaiset teologiset/filosofiset taustatekijät.
- Temaattinen taustaluku sopii johonkin teemaan (esimerkiksi vanhurskauttamisoppi) keskittyvän ekumeenisen asiakirjan analyysiin.

Proseminaarityön ja pro gradu -tutkielman tekniset ohjeet

Fontti: Times New Roman

Pistekoko: 12, alaviitteissä 10

Rivinväli: 1,5, alaviitteissä 1

Marginaalit: vasen 4,5 cm, muut 2 cm (ylä, ala, oikea)

Tasaus: molemmat reunat (suositus)

Sivunumerointi: keskellä alhaalla (suositus)

Pituus: proseminaarityö (kandidaatintutkielma) 20-30 sivua, pro gradu 60-100 sivua

Kappaleiden erotus: Kappaleiden väliin tulee tyhjä rivi. Uuden kappaleen alussa ei ole sisennystä. Ennen otsikoita käytetään kahta rivinväliä, otsikon jälkeen yhtä. Otsikot erotetaan esimerkiksi lihavoinnilla (tai kapiteeleilla).

Sisennykset: Sisennä yli kolmen rivin pituiset lainaukset, ennen ja jälkeen lainauksen tulee tyhjä rivi. Sisennettyyn lainaukseen ei tule lainausmerkkejä.

Korostukset: **Lihavoi** otsikko, muuten käytä korostukseen *kursiivia*, mutta säästeliäästi.

Otsikko: Kansilehteen tulee työn otsikko keskitettynä ja lihavoituna pistekoolla 20. Sijoita otsikko sivun keskikohdan yläpuolelle. Alhaalle oikealle tulevat seuraavat tiedot (vasen sisennys 7–8 cm):

003238 Kandidaatintutkielma
Systemaattinen teologia
joulukuu 2008
Maija Meikäläinen (op.nro 123456)

Kandidaatintutkielman ja pro gradun rakenne

Kansilehti

Sisällys

1. Johdanto.....	1
• Motivointi: lyhyt johdatus aihepiiriin tai ongelmaan [Tutkittavan kirjoittajan tai keskustelun lyhyt esittely]	
• Tehtävä: työn aiheen eli tutkimusongelman esittely	
• Metodi: tutkimusmetodin ilmoittaminen ja tutkimuksen teoreettisen taustan esittely	
• Lähteet: tutkimuksen lähteiden (ja niihin mahdollisesti sisältyvien ongelmien) esittely	
• Aiempi tutkimus: aikaisemman tutkimuksen esittely	
• Kulku: lyhyt katsaus siihen, miten tutkimus etenee ja mitä siis pääluvut käsittelevät	
2. Pääluku [tai historiallinen taustaluku]	3
3. Pääluku	9
4. Pääluku	15
5. Tiivistelmä / Loppukatsaus	21
6. Lyhenteet.....	23
7. Lähteet ja kirjallisuus.....	25

Mitkä ovat tutkielman arvosteluperusteet?

Perustutkinnon opinnäytetöiden arvostelussa kiinnitetään huomiota muun muassa seuraaviin asioihin.

1. *Tekstin ymmärrettävyys ja helppolukuisuus.* Hyvä teksti on ymmärrettävää (ei epäselvää), sujuvaa (ei raskasrakenteista), tarkkaa (ei kikkailevaa) ja yksiselitteistä (ei monimerkityksellistä). Tutkija käyttää vain sellaisia käsitteitä, jotka hän itse ymmärtää. Hän pyrkii ensi sijassa auttamaan lukijaa oppimisessa, ei niinkään osoittamaan omaa oppineisuuttaan.
2. *Kieliasu.* Hyvä teksti on kieliopillisesti puhdasta, välimerkkejä on käytetty oikein ja häiritsevät kirjoitusvirheet on pystytty karsimaan minimiin.
3. *Sisällön ja tyylin johdonmukaisuus ja yhtenäisyys.* Tutkimus etenee sekä sisällön että tyylin puolesta johdonmukaisesti niin, että sitä on helppo – suorastaan jännittävä – seurata. Kiinnostavilla kysymyksillä viedään juonta eteenpäin ja terävillä vastauksilla tuotetaan lukijalle intellektuaalista nautintoa.
4. *Tutkimustehtävän määrittely ja metodin hallinta.* Tehtävä on määritelty riittävän selkeästi ja yksiselitteisesti. Tutkija hallitsee metodin ja pyrkii käyttämään sitä kurinalaisesti alusta loppuun.
5. *Aineiston kokoaminen ja lähteiden tuntemus.* Lähteet on valittu tehtävän kannalta tarkoituksenmukaisesti ja määritelty yksiselitteisesti. Tutkija tuntee lähteet ja keskittyy niissä olennaiseen.
6. *Aiheen hallinta ja aiheessa pysyminen.* Kirjoittaja pysyy johdonmukaisesti itse asettamassaan tehtävässä. Hän pyrkii liittämään kaiken kirjoittamansa itse tehtävään ja välttämään eksymistä tehtävän kannalta irrallisille sivupoluille.
7. *Väitteiden perustelevuus ja selittäminen.* Tutkija pyrkii esittämään analyysiin pohjautuvia väitteitä ja myös perustelevaan ne.
8. *Väittäminen lähteisiin ja kirjallisuuteen.* Tutkija perustelee väitteensä lähteillä. Alaviitteissä dokumentoidaan kohdat, joihin väitteet perustuvat, sekä keskustellaan tutkimuskirjallisuuden kanssa.
9. *Aloitusta, aiheen esittelyä ja motiivointia.* Aihe on pyritty esittelemään tavalla, joka perustelee tutkimuksen ja parhaimmillaan herättää lukijan mielenkiinnon.
10. *Lopetus, tiivistelmä ja johtopäätökset.* Tutkimuksen tehtävä, lähteet ja kulku kerataan tiivistelmässä lyhyesti ja ytimekkäästi. Tutkimus tuottaa jonkin konkreettisen ja analyysiin perustuvan tuloksen. Tulos esitetään selkeästi ja yksiselitteisesti.

Harjoitustehtäviä:

Tehtävä 1. Tutustu jossakin tieteellisessä aikakauskirjassa (esim. Teologinen Aikakauskirja, Tieteessä tapahtuu jne.) olevaan laajaan kirja-arvosteluun. Mitä referoinnin ja systemaattisen analyysin elementtejä löydät resensiosta?

Tehtävä 2. Tee 1-3 sivun referaatti yleisönosastokirjoituksesta/tieteellisestä artikkelista/tutkimuskirjasta.

Tehtävä 3. Laajenna sama referaatti systemaattiseksi analyysiksi.

Tehtävä 4. Valitse jokin yleisönosastokirjoitus ja tee siihen vastine käyttämällä systemaattisen analyysin keinoja.

Tehtävä 5. Tutustu yksin tai parityönä annettuun kandidaatintutkielmaan ja sen arvosteluun. Selvitä, mihin arvostelussa on kiinnitetty huomiota.

Ratkaisut virheargumentteja koskevaan tehtävään:

a7, b5, c8, d11, e10, f1, g3, h9, i12, j4, k6, l2

Käytetty kirjallisuus

Haaparanta, Leila & Niiniluoto, Ilkka

1993 Johdatus tieteelliseen ajatteluun. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja 3/1986. 7., korjattu painos. Helsinki

Hallamaa, Jaana

1998 Tutkielman laatimiseen liittyviä metodisia ja muodollisia näkökohtia. – Prosessia ja rautalankaa. Gradun tekijän opas. Toim. Ville Päivänsalo. Helsingin yliopiston systemaattisen teologian laitoksen julkaisuja XIII. 2., täydennetty painos. Helsinki. S. 99-144.

Holopainen, Toivo

Systemaattisen teologian metodikurssi. Opintomateriaali. Painamaton, ilman vuosilukua. Kiitollisen tekijän hallussa.

Kakkuri-Knuutila, Marja-Liisa & Halonen, Ilpo

2000 Argumentaatioanalyysi ja hyvän argumentin ehdot. – Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Toim. Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila. Gaudeamus. 3. painos. Helsinki. S. 60-113.

Raittila, Pekka & Saarinen, Risto

1991 Seminaari ja pääainetutkielma. Teknisiä ohjeita. 2., uudistettu painos. Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan kirjaston julkaisuja 7. Helsinki.

Ylikoski, Petri

2000 Kuinka argumentti voi epäonnistua? – Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Toim. Marja-Liisa Kakkuri-Knuutila. Gaudeamus. 3. painos. Helsinki. S. 158-175.

